

DINYA LÁSZLÓ*

Társadalmi értékrendünk kihívásai az innovációs gazdaság korában

I. Verseny és versenyképesség az innovációs gazdaságban

Az innovációs gazdaság (más elnevezés szerint tudásgazdaság, vagy a 4.0 ipari forradalom korszaka) korábban sohasem tapasztalt jellegű és mértékű, komplex kihívásokat támaszt minden gazdasági és társadalmi szereplővel szemben. A globális, a makro-, illetve térségi szintű trendek egymástól elválaszthatatlanok (egymásba ágyazódnak), mint ahogy a gazdasági és a társadalmi versenyképesség is. Exponenciálisan gyorsuló demográfiai, technológiai, gazdasági és természeti környezeti változások globálisan és makroszinten is megkérdőjelezzik eddigi működésünk paradigmáit. A sokszínű, helyi feltételrendszerhez illeszkedő, differenciált válaszokhoz mindenekelőtt „tisztá beszédre” lenne szükség: tárgyilagos diagnózisra, majd komplex (a gazdasági – humán – társadalmi – természeti tőkét egyaránt magába foglaló) fejlesztési koncepciókra, végül ezeknek a társadalmi szereplőket (is) mobilizáló, hosszú távú és szisztematikus (nem utolsósorban professzionális) megvalósítására. A jelenlegi általános gyakorlat azonban inkább a problémák tüneti kezeléséről szól, dacára néhány tiszteletreméltó kezdeményezésnek.

Amikor a közbeszédben, vagy akár a politikai kommunikációban makroszintű versenyképességről, a fejlett országokhoz való felzárkózásról esik szó, többnyire erősen leegyszerűsítve csak a gazdasági dimenziót, vagy még jobban „lebutítva” csak a GDP-t értik alatta. Mintha versenyképes gazdaság létezhetne versenyképtelen társadalommal együtt... Talán elegendő hazai relációban arra gondolni, hogy a rendszerváltás után annyira remélt (gazdasági) felzárkózásunk a fejlett országokhoz (relatív értelemben) nem valósult meg, és ennek gazdasági (gazdaságpolitikai) okai mellett egyre bizonyosabban látható társadalmi okai is vannak. Reprezentatív nemzetközi összehasonlító társadalmi értékrendi vizsgálatok (például a *World Values Surveys* egymást követő „hullámai”) egyértelműen bizonyítják, hogy a magyar társadalom értékrendje több tekintetben erősen, és a versenyképességgel kevésbé konform módon „kilóg” azoknak a fejlett országoknak a mezőnyéből, amelyekhez egyébként felzárkózni szeretnénk.¹ Ha más nem is,

* egyetemi tanár, SZTE-GTK

¹ WORLD VALUES SURVEY ASSOCIATION: *WVS Longitudinal files 1981 – 2014*. Web:<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp>, letöltés: 2018.03.05.

ez már önmagában aláhúzná a társadalmi innovációk hazai jelentőségét, hiszen a versenyképességhez szükséges társadalmi értékrend (mindennapi kultúra) és az adekvát intézményrendszeri „játékszabályok” kialakításában a professzionálisan megalapozott társadalmi innovációkra rendkívül fontos feladatok hárul(ná)nak, mikro- és makroszintű szereplőknél egyaránt. A társadalmi innováció terén ugyanis egymásba ágyazódnak a különböző szintű (egyéni, mikro – azaz: csoport -, makro- és a globális) szintű feladatok, és azok tartalmi, módszertani kérdései.² És mindez igaz a növekvő társadalmi feszültségek (például polarizáció, szegénység, esélyegyenlőtlenségek, devianciák, stb.) kezelése, tompítása, azaz a társadalmi fenntarthatóság biztosítása szempontjából is.

A versenyképességünk komplex megközelítése iránti igény egyre nyilvánvalóbb az üzleti szektor (profitorientált vállalkozások) határain túl a nem üzleti (nonbusiness) szereplők, azaz a közszolgáltatási és a civil szektor szervezetei körében is. A gazdaság e három szektorának valamennyi szereplője bár eltérő sajátosságokkal és érdekeltiséggel rendelkező, de regisztrált gazdasági (gazdálkodó) szervezet és együtt képezik a gazdasági szférát.³ Miután e három szektorban különböző típusú gazdasági szervezetek működnek, ráadásul a hálózatos gazdaságban tartós együttműködésben egyre jellemzőbb módon közösen innovációs ökoszisztémákat, tudáshálózatokat alkotnak, a makrogazdasági versenyképesség meghatározásában is elválaszthatatlan egymástól az üzleti és a non-business tevékenységek (non-business szervezetek működésének) színvonala. Nemzetközi összehasonlító vizsgálatok bizonyítják, hogy hazánk ezen a téren is komoly kihívásokkal szembe-sül. Ha úgy tetszik (nem tetszik!) nemzetközi versenytársaink többségétől eltérően a rendszerváltás óta gyakorlatilag „elblicceltük” a jövőbemutató innovációkat a társadalom és a két nonbusiness szektor területén. Mellesleg az üzleti szektorban is, tekintettel arra, hogy még mindig az innovációk technokrata felfogását preferáljuk. Ami történt ugyanis, az innováció helyett inkább hagyományörzésnek nevezhető, miután az üzleti innovációknál is szinte kizárólag a műszaki (tech-, vagy hard-jellegű) innovációkra helyezzük a hangsúlyt (ebben is az EU-tagok mezőnyének utolsó harmadában a helyünk), és az üzleti modellek, meg a szervezeti (rendszer) innovációk (összefoglalóan non-tech, vagy soft-jellegű innovációk) fontossága csak az utóbbi években kezd tudatosulni. De még mindig nem az innovációs döntéshozók fejében... Az elmaradó társadalmi, nonbusiness és non-tech innovációk következtében nem csoda, ha versenyképességünk és innovációs teljesítményünk nemzetközi mércével gyengének minősül.⁴

Mindeközben a negyedik ipari forradalom exponenciálisan gyorsuló sebességgel alakítja át természetes és mesterséges (gazdasági – társadalmi) környezetünket, óriási kihívásokat, de lehetőségeket is kínálva a hosszabb távú fejlesztéseknek. A lehetőségeket azonban csak azok használhatják ki, akik képesek felvenni ezt a tempót, sőt elébe tudnak menni az innovációs gazdasággal és a tudástársadalommal együtt járó változásoknak. És mindezt annak a tudatában megtenni, hogy egyidejűleg nem csökkennek, hanem éppenséggel fokozódnak a fenntarthatósági (energia-, klíma-, ökológiai válság),

² SERRAT, OLIVIER: *The Future of Social Marketing*. „Knowledge Solutions”, No. 73, Asian Development Bank – Manila, 2010, 1-10. p.)

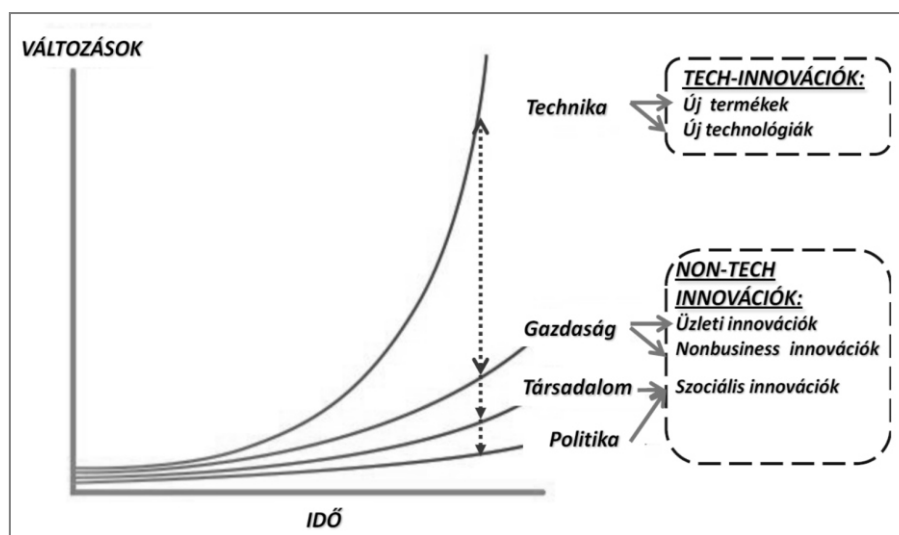
³ DINYA LÁSZLÓ ET AL.: *Nonbusiness marketing és menedzsment*. KJK-Kerszöv Könyvkiadó, 2004. Budapest, ISBN 963 224 787 6, 1-416. p.

⁴ DINYA L.: *Nonbusiness innovációk és versenyképesség*. EMOK XXI. Konferenciája, tanulmánykötet, ISBN 978-963-313-189-3, Budapest – BMGE, 2015. aug. 27-28., 417-430. p.

társadalmi (demográfiai, szegénységi, foglalkoztatási, migrációs) fenyegetések. Nos, ahogyan mondják: innen szép nyerni... De ez egyre kevésbé tűnik lehetségesnek a már exponált két terület: a társadalmi működés és a gazdaság nonbusiness szektorainak innovatív átalakítása nélkül, leszűkítve csak az üzleti szektor növekedésére fókuszálva. A technikai fejlődés (tech-innovációk) mellett társadalmi, üzleti, nonbusiness és (bizony) politikai innovációkra is szükség van. Csakhogy nemzetközi tapasztalat szerint (és ez nálunk sincs másként, sőt...) ezeken a területeken az innovációk eltérő sebességgel zajlanak: exponenciális gyorsasággal érkeznek a technikai innovációk, a gazdaság ezt jóval lassabban képes követni, a társadalom még ennél is lassabban, a közszféra (politika) pedig a legnagyobb tehetetlenségű. (1. ábra)

1. ábra

Eltérő ütemű változások – növekvő innovációs szakadékok

Forrás: saját szerkesztés, DELOITTE, 2014 nyomán.

Emiatt viszont térségenként, sőt országonként és globálisan is eltérő mértékben, de növekszenek a feszültségek (szakadékok) az egyes területek között, amelyek következtében nemcsak a versenyképesség, de a társadalmi „béke” is elporladhat. Eddigi társadalmi és gazdasági működésünk (gyakorlatilag életvitelünk) haladéktalan radikális átalakítása nélkül esélyünk nem marad a legrosszabb scenárió elkerülésére: a kezelhetetlen méretűvé növekedett polarizáltság robbanásszerű kiegyenlítődésére. Ahhoz, hogy ezt a kihívást megválaszoljuk számos alapvető szemléleti – módszertani kérdés folyamatos tisztázása, illetve kutatási feladat megoldása is szükséges. Ezek közül most azokra fókuszálunk, amelyek a fentebb tárgyalt tágabb kontextusban fontosak lehetnek a

versenyképesség szempontjából, és ahol lehetséges, saját kutatások eredményeivel alá is támaszthatók.

II. Társadalmi értékrend a versenyképesség komplex rendszerében

Az Európai Unió (EU) működését számos kritika éri (nem alaptalanul), hogy kevésbé képes hatékony válaszokat találni az egyre erősödő kihívásokra. A 2017. november 17-i göteborgi EU-csúcs is eléggé egyértelművé tett egy újabb törésvonalat az EU-tagországok között – nevezetesen a 2019-2025 közötti időszakra fő prioritássá tenni kívánt „Európa szociális pillére” program megvalósítása kapcsán. Pedig a célkitűzés egyszerű: az előző két költségvetési időszak fókuszában a jelentősen kibővült EU tagországainak gazdasági konvergenciája állt, de látható, hogy a globálisan versenyképes EU megvalósítása szociális konvergencia nélkül esélytelen. A program kezdeti, 2016 őszi történő első felvetésekor az Euro-zóna tagjait célozta volna meg, de megfogalmazói rájöttek, hogy amennyiben így valósul meg, csak növekedne a távolság az Euro-zóna tagjai és a többiek között, így ma már valamennyi tagország számára nyitottá tették. A magyar kormány momentán az ellenzők között van, és itthon a jelentőségéhez képest a téma is alig szerepelt a közbeszédben. Pedig a pro és kontra érveket érdemes lenne széles társadalmi körben megvitatni, mert jelenleg úgy tűnik, amelyik tagország ebből a programból kimaradna, az egyértelműen az EU perifériájára szorulna, például elkészönhet az Euro bevezetésétől is. Akkor pedig minden, a mag-országokhoz történő felzárkózásunkkal kapcsolatos hazai latolgatás és vita csak elméleti spekulációvá minősül.

Az kétségtelen, hogy a szociális konvergencia jelentős társadalmi innovációk megvalósítását feltételezi és igényli az érintett, főként az e téren jelentős „adósságot” felhalmozó tagországok részéről: formális és informális „játékszabályaikat” alaposan át kell(ene) alakítaniuk ennek nyomán, ráadásul azokat egymással harmonizálva. Például hazánk esetében jogi és intézményrendszerünk működési módját, hatékonyságát, illetve társadalmi értékrendünket, „kultúránkat” is. Ez meglehetősen riasztóan hangzik első hallásra, főként azon társadalmi csoportok szempontjából, amelyek a jelenlegi játékszabályok preferáltjai, de más szempontokat is érdemes figyelembe venni. Nevezetesen azt, hogy a 21. század elkövetkező évtizedeiben kirajzolódó, hatalmas globális kihívásokra megfelelni csak versenyképes társadalmak tudnak, és a miénk jelenleg a legtöbb nemzetközi összehasonlító vizsgálat szerint nem ilyen. Tehát eminens közös érdekünk lenne, hogy akár EU-források bevonásával, akár anélkül, de így is úgy megvalósítsunk számos, égetően szükséges társadalmi innovációt.

A verseny és ezzel együtt a versenyképesség a jelenleg uralkodó gazdasági paradigma kulcsfogalma. *Michael Porter* már több éve kifejtette, hogy a nemzetek versenyképessége a termelékenységén múlik, és egyetlen célt szolgálhat: a népesség maximális jólétét. Nem néhányakét, hanem lehetőleg mindenkiét... Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy bár sokan használják, és alapvető fontosságúnak tartják a versenyképesség fogalmát, kevesen értik azt valóban jól.⁵ Tegyük hozzá: ebben a megközelítésben a verseny-

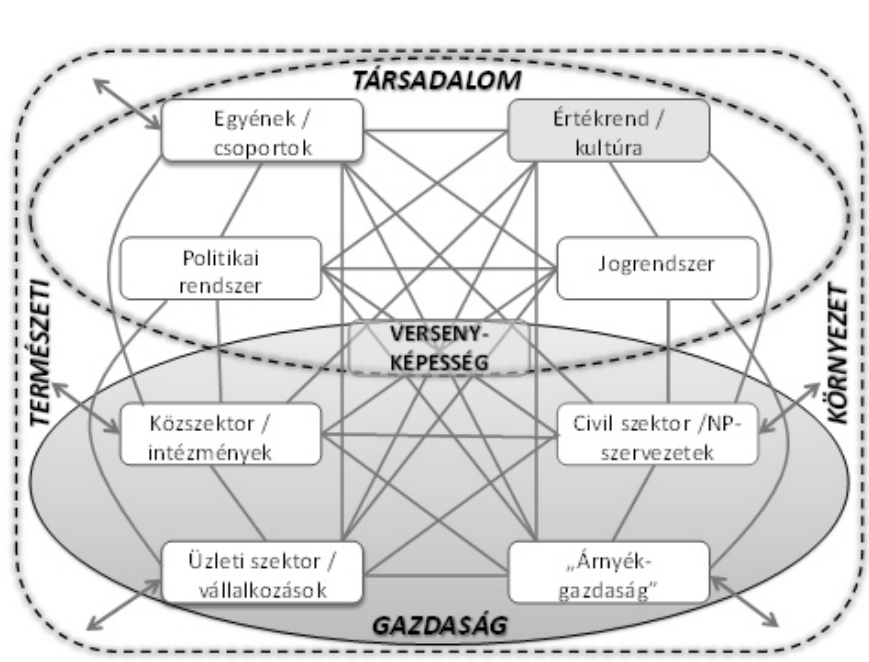
⁵ PORTER, MICHAEL: *Competitiveness at the Crossroads*. Web: http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/Russia_Competitiveness_Crossroads_Dec2007_2423559d-9d53-4b95-b206-28d6208f851a.pdf, letöltés: 2018.03.20.

képesség szükséges, de nem elégséges feltétele a jólétnek, mert az elégséges feltételt olyan „játékszabályok” képezik, amelyek biztosítják (nemcsak lehetővé teszik) az így megteremtett jólét terítését a lehető legszélesebb körben. Talán elegendő Deák Ferenc örökérvényű mondását idézni itt: „Nem az a boldog ország, hol sok a gazdag, hanem az, hol kevés szegény vagyon”. Miután pedig a „játékszabályok” két kategóriája, a formális (a mindenkor kormányzat által kialakított és érvényesített jogrend), illetve az informális (a társadalmi értékrend, kultúra) „játékszabályok” egyaránt fontosak a versenyképesség korlátozása, vagy erősítése szempontjából, innentől a társadalmi és a nonbusiness innovációk korszerű gyakorlata megkerülhetetlen tényezővé válik.

Elemzési koncepciónk logikai keretét a 2. ábra foglalja össze. A társadalom és a gazdaság főbb alrendszerire történő (nagyvonalú) felbontással és kapcsolódásaik morfológiai felvázolásával utalunk arra, hogy a klasszikus versenyképességi eszközök, eljárások és modellek innovatív módon továbbfejlesztett alkalmazására potenciálisan mely alrendszerek működtetésében, és főként azok szerteágazó tranzakciós kapcsolatrendszerében mennyire széleskörű, növekvő az igény és a lehetőség.

2. ábra

Az elemzési koncepció logikai kerete

Forrás: saját szerkesztés.

Még sok megválaszolandó kérdést vet fel a társadalmi innováció is, amely az egyének / csoportok viselkedése, a kultúra, a politikai rendszer és a jogrendszer alrendszerei területén, sőt a természeti környezettel összefüggő fenntarthatóság kapcsán egyaránt értelmezhető / értelmezendő. Viszont abszolút „fehér foltnak” tűnik, de egyre izgalmasabb az általunk „árnyékgazdaságnak” nevezett „szektor”, mert minden elemzés azt mutatja, hogy az ún. „haveri” (crony) kapitalizmus ma már a globális GDP 20-25%-át uralja, és gazdasági – társadalmi befolyásoló szerepének elemzésével eddig még adósok vagyunk.⁶ Márpedig a társadalmi értékrend formálásakor, vagy a nonbusiness szektor működésekor (GDP központosítás – újraelosztás) a jövőben ez nem hagyható figyelmen kívül. Ugyancsak izgalmas kérdés a felsorolt társadalmi - gazdasági alrendszerek és a természeti környezet kapcsolatrendszere („természeti tőkeszolgáltatások”, fenntarthatóság) és annak versenyképességi vonatkozásai. Elemzésünkben szekunder források szintetizáló feldolgozására és nemzetközi adatbázisokra támaszkodva igyekszünk képet alkotni néhány nyitott kérdésről.

A társadalmi innovációk egy körülhatárolható, és (főként hazai vonatkozásban) viszonylag kevésbé vizsgált alrendszerét képezik az innovációs gazdaság és társadalom megjelenése kapcsán megindult paradigmaváltási folyamatnak. Ennek a paradigmaváltásnak végső célja globális, makro-, mezo- és lokális szinten is adekvát válaszokat adni a gyorsulva erősödő gazdasági, társadalmi, fenntarthatósági kihívásokra. Paradigmaváltásra azért van szükség, mert jelenlegi gazdasági – társadalmi működési modellünk (paradigmánk) keretei között minden jel szerint képtelenek vagyunk kezelni ezeket a kihívásokat – hiszen megjelenésük éppen az eddigi paradigma eredménye. Az innováció fogalmának jelenlegi sokszínű értelmezése azt mutatja, hogy gyorsan változó (formálódó) területről van szó, amelynek kapcsán egy tény biztosan állítható: az innováció tartalma fogalmilag folyamatosan bővül, ma már a társadalmi innovációk éppúgy ide sorolandók, mint a non-business, vagy a non-tech innovációk. Ezért is indokolt a kapcsolódó, szélesedő tudásanyag állandó követése, és a helyi szintű innovációs kihívások, valamint az azokra adandó válaszok folyamatos kutatása.

II. A hazai társadalmi értékrend és versenyképességünk összefüggései

Hipotézisünk szerint az országok gazdasági és társadalmi versenyképessége szorosan összefügg egymással. A társadalmat az értékrend (társadalmi kultúra) és az intézményrendszer működésének mutatóival jellemezzük, a gazdasági versenyképességet pedig a globális versenyképesség (GCI) intézményi mutatóival, meg a GDP/fő mutatóval. A hipotézis tesztelésére kialakítottunk egy viszonylag szolid (19 mutatót és 28 EU-tagország legfrissebb adatait tartalmazó) adatbázist (még Angliát EU-tagnak tekintjük). Az időpont kiválasztását a legutolsó értékrendi vizsgálat (2015) időpontja határozta meg. A mutatórendszer induló összetétele az alábbi volt:

⁶ THE ECONOMIST: *The countries where politically connected businessmen are most likely to prosper*. March 15th 2014, Web: <http://www.economist.com/news/international/21599041-countries-where-politically-connected-businessmen-are-most-likely-prosper-planet>, letöltés: 2017.08.25.

- A társadalmi értékrend jellemzői: a Hofstede-féle nemzeti kultúrát jellemző 6 dimenzió (6 mutató), skálaérték: 0...100 pont között⁷
- A kiválasztott gazdasági versenyképesség mutatók: a Global Competitiveness Index (GCI) 12 pillére (12 komplex mutató), skálaérték: 1...7 között⁸
- Gazdasági teljesítmény: GDP/fő (1 mutató), ezer USD/fő⁹

Első lépésben az adathalmaz homogenitását kívántuk biztosítani a feltételezett összefüggések minél karakterisztikusabb megjelenítése érdekében. Faktorelemzéssel kimutattuk (az MSA > 0,5 és KMO > 0,8 értékek alapján), hogy a Hofstede-dimenziók közül három, a GCI-pillérek közül pedig kettő nem releváns a vizsgálatunk szempontjából, a GDP/fő viszont fontos - így a következő 14 mutatóval volt célszerű az összefüggéseket elemezni:

- társadalmi értékrend (3 mutató): hatalmi távolság, hierarchia tisztelete (PDI), individualizmus, alacsony együttműködési hajlandóság (IDV), autonómia, felelősségvállalás (IND)
- versenyképesség (10 mutató):
 - non-business mutatók: intézményrendszer (GCINSTIT), infrastruktúra (GCINFRA), egészségügy (GCHEALT) fejlettsége, oktatás minősége (GCQUEDU),
 - üzleti mutatók: áruk/szolgáltatások piaca (GCMARKET), munkaerőpiac (GCLABMARK), pénzpiac (GCFINMARK), technológiai színvonal (GCTECHN), üzleti környezet (GCBUSSOP), innovációs teljesítmény (GCINNOV) színvonala,
- gazdasági teljesítmény: GDP/fő (1 mutató)

Az adathalmaz homogenitása a megfigyelési egységek szempontjából is fontos, ezért előzetes klaszterelemzéssel kimutattuk, hogy a torzítások minimalizálása érdekében célszerű kihagyni négy rendhagyó országot (kis méretükből adódó specialitásaik miatt: Luxemburgot, Máltát, Ciprust, illetve sajátos gazdasági problémái miatt Görögországot). Így végül a megmaradó 24 tagország képezte az elemzés alapját.

A faktoranalízis eredményeit az 1. táblázatban foglaljuk össze. Megállapítások:

- Az 1-nél nagyobb sajátértékű faktorok esetében a 2 faktorra, a Kaiser-próba alapján 3 faktorra történő redukciót találtuk alkalmasnak. Elegendőnek ítéltük 2 faktorról dolgozni, ezek összes magyarázóképesége már kellően magas: a 14 eredeti mutató információtartalmának 80,2%-át tömörítik. A mutatónkénti kommunalitások is megfelelőek: a 0,613... 0,947 közötti értékek mindegyike jóval meghaladja a tapasztalati szabály szerint szükséges, min. 0,25 értéket. A mutatók MSA-értéke az anti-image mátrix alapján 0,654... 0,919 között található, meghaladva az előírt min. 0,5 értéket, a KMO-érték 0,843 (nagyon jó kategória), a Bartlett-teszt pedig szignifikáns (0,00). Tehát a jelzett módon homogenizált adat

⁷ WVS 2015.

⁸ WORLD ECONOMIC FORUM: *The Global Competitiveness Report – 2016–2017*. WEF, ISBN-13: 978-1-944835-04-0, 1-400. p.

⁹ EUROSTAT 2017.

- A rotált faktorsúly-mátrix elvileg néhány ponton valamivel határozottabban szétválasztja a mutatók összefüggő csoportjait, de az első két rotált faktor kumulált információtartalma jóval elmaradna (73,1%) az eredeti két faktorétól, ezért célszerűbb ez utóbbiakkal dolgozni. A harmadik faktor (F3) a reziduális információkat tartalmazza, változó nem kapcsolódik hozzá meghatározó súllyal.
- A mutatók faktorokba tömörülését eldöntő legnagyobb faktorsúlyok mind a 14 mutatónál nagyobbak az elvárt min. 0,3 értéknél (0,641... 0,960 között alakulnak). Eszerint a faktorok szakmai értelmezése (a hozzájuk tartozó mutatók alapján) a következő:
 - *F1: komplex (társadalmi – gazdasági) versenyképesség színvonala.* A 14 eredeti mutató egy kivételével ide tömörül, ami annyit jelent, hogy a 3 társadalmi értékrendi, a 11 globális versenyképességi mutató és a GDP/fő mutató is egymással szinkronban, összekapcsolódva változnak. Mindez ebben a (nagyvonalú) első megközelítésben, ha úgy tetszik egy „gyors diagnózis” szintjén arra utal, hogy ezeket a jellemzőket összefüggő, komplex rendszerként érdemes tekinteni és kezelni, például a versenyképesség növelését célzó makroszintű döntések során. Fontos információ, hogy amelyik országnál erősebb a hatalmi távolság (hierarchia) elfogadottsága, ott annál gyengébb a versenyképesség többi mutatója, beleértve a másik két értékrendi mutatót, az individualizmust és a megengedő játékszabályokat is. Ez utóbbi két mutató viszont pozitív előjelű és erős korrelációt mutat a gazdasági versenyképesség mutatóival.
 - *F2: ide kapcsolódik a többitől függetlenül változó, egyetlen mutató, a pénzügyi fejlettsége.* Ez arra utal, hogy a gazdasági versenyképesség (legalábbis a 24 vizsgált ország mezőnyében) szorosabban függ össze a társadalmi értékrend és a nonbusiness szektor meghatározott jellemzőivel, mint a pénzügyi fejlettségével.

1. táblázat

Faktorsúly-mátrixok és kommunalítások

MUTATÓK	EREDETI FAKTORSÚLYMÁTRIX			ROTÁLT FAKTORSÚLYMÁTRIX			KOMMUNALITÁS
	F1	F2	F3	F1	F2	F3	
PDI	-,763	-,108	,137	-,519	-,435	-,392	,613
IDV	,639	,209	-,628	,261	,317	,823	,846
IND	,811	-,234	-,091	,760	,193	,323	,720
GCINSTIT	,960	,139	,177	,724	,649	,166	,973
GCINFRA	,815	-,441	-,108	,877	,022	,316	,870
GCHEALT	,805	-,309	,232	,865	,220	,010	,797
GCQUEDU	,860	-,038	,381	,787	,511	-,079	,886
GCMARKET	,922	,189	,092	,647	,646	,239	,894

MUTATÓK	EREDETI FAKTORSÚLYMÁTRIX			ROTÁLT FAKTORSÚLYMÁTRIX			KOMMU- NALITÁS
	F1	F2	F3	F1	F2	F3	
GCLABMARK	,699	,618	,185	,246	,910	,130	,905
GCFINMARK	,605	,641	-,075	,104	,807	,346	,782
GCTECHN	,952	-,066	,101	,818	,456	,211	,921
GCBUSSOP	,948	-,155	-,156	,812	,309	,439	,947
GCINNOV	,960	-,084	,009	,816	,419	,297	,929
GDP	,911	-,242	-,158	,831	,219	,418	,914
KUMULÁLT INFORMÁCIÓ- TARTALOM	70,6%	80,2%	85,7%	48,2%	73,1%	85,7%	

Forrás: saját szerkesztés.

A két faktorral (komplex mutatóval) *klaszterelemzést* végeztünk a 24 tagú mezőnyön, és meghatároztuk, hogy az országok hány és milyen jellemzőkkel rendelkező, jól elkülöníthető típust (klasztert) képeznek. Eltérő számú klaszterrel próbálkozva végül a három klaszterbe sorolás adta a leghatározottabb eredményt. (2. táblázat) Vitán felül áll, hogy az EU ún. „mag-országait” tömörítő „*Versenyképesek*” klaszter mindkét komplex mutatónál (faktor-nál) a legnagyobb átlagos faktorértékkel rendelkezik. A „*Követők*” elnevezésű klaszter (gyakorlatilag a dél-európai tagországok csoportja és Szlovénia) közepes versenyképességgel és a három klaszter között a legkevésbé fejlett pénzüppiacal (F2) jellemezhető.

2. táblázat

A 24 vizsgált ország klaszterjellemezői és a klaszterek elnevezése

FAKTOROK	KLASZTEREK		
	1.	2.	3.
KOMPLEX VERSENYKÉPESSÉG (F1)	,70188	,62831	-1,13710
PÉNZPIAC FEJLETTSÉGE (F2)	,60352	-1,57720	-,03665
KLASZTER NEVE	VERSENYKÉPESEK	KÖVETŐK	KK-EURÓPA
KLASZTERTAGOK	BE, DK, DE, EE, IE, FR, NL, AT, FI, SE, UK	ES, IT, PT, SL	BG, CZ, LV, LT, HU, PL, RO, SK, HR

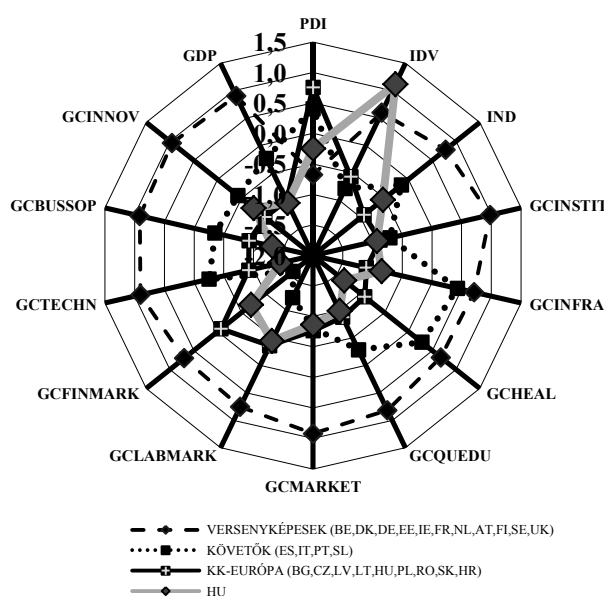
Forrás: saját szerkesztés

A harmadik klaszter diplomatikus elnevezéssel Kelet-Közép-Európa, de valójában a *leggyengébb komplex versenyképességgel* rendelkező országokat tömöríti, köztük hazánkat is. Az F1 faktor értéke jól mutatja a lemaradás értékét, és a képet nem javítja túlságosan a pénzüppiacok átlagos fejlettsége, miután az a versenyképességgel nincs szoros kapcsolatban (az F2 faktorban szerepel).

Magyarország eszerint (bármilyen egyéb állítással szemben) nem teljesít jobban a versenyképesség terén, amelynek összetevőit a 3. ábra szemlélteti, ha úgy tetszik meg is magyarázza. Itt az iménti versenyképességi klaszterek profilját látjuk az eredeti 14 mutató normalizált értékei szerinti skálán, Magyarországot külön kiemelve saját klaszteréből is.

3. ábra

Versenyképességi klaszterprofilok és Magyarország pozíciója (EU-24)

Forrás: saját szerkesztés

A mutatók átlagértékeit a 24 ország mezőnyében a skála zérus pontja jelenti, a negatív tartomány az átlagnál alacsonyabb, a pozitív az átlagnál magasabb értéket jelzi. Ha a „Versenyképesek” klaszter képezi a *benchmark*-ot (felzárkózási célt), akkor hazánk gyenge pontjai világosan kirajzolódnak:

- *Társadalmi értékrendünkben* az individualizmus kiemelkedő értéke, vagyis a *kooperációs hajlandóság* rendkívül alacsony szintje, valamint a *felelős öngondoskodás* alacsony színvonala (másként: a paternalizmusra való igen erős hajlam) komoly versenyképességet gátló tényezők. Csak a hatalmi távolsággal nincs gond, az nagyjából illeszkedik a fejlettek szintjéhez.
- *Nonbusiness vonatkozásban* igen jelentős az elmaradásunk az *intézményi (szervezeti) hatékonyság*, az *infrastruktúra fejlettsége* terén, és ami különösen figyelemre méltó: *igen gyenge a képzési és az egészségügyi szolgáltatások intézményrendszere*. Ez utóbbi kettő még a saját gyengécske klaszterünk átlagát sem éri el, mondhatjuk, hogy *kritikusan elmaradott*.

- A teljesség kedvéért természetesen az *üzleti szektor intézményi szolgáltatásaira* vonatkozó mutatóit is meg kell említeni. Eszerint a piac, munkaerőpiac és az innovációs szolgáltatások fejlettségének színvonala illeszkedik saját klaszterünkhöz, de ezzel együtt jócskán elmarad a versenyképesektől. Viszont saját klaszterünkhöz képest is „alulteljesítünk” a technikai fejlettség és a vállalkozásokat támogató üzleti szolgáltatások színvonala terén. Mivel ezek a tényezők nem függetlenek a közszolgáltatásoktól, mindenképpen *van nonbusiness vonatkozásuk* is.

A GDP, mint gazdasági output színvonala mindezek után nem meglepő, hogy belesimul saját, gyenge versenyképességű klaszterünk átlagértékébe.

III. Összefoglalás

Egy rövid elemzésben nem lehetséges teljes körű áttekintést adni a versenyképesség és a társadalmi értékrend összefüggéseinek valamennyi nyitott, tisztázásra váró elméleti és gyakorlati kérdéséről. Ennek tudatában is, és az ebben a tárgykörben örömdetesen gyarapodó összegzések ismeretében igyekeztünk azokra a kérdésekre, illetve alkalmazási területekre koncentrálni, amelyek meglátásunk szerint a társadalmi innovációk terén a belátható jövőben az érdeklődés és a gyakorlati alkalmazások előterében lehetnek. Helyenként sarkított, ha úgy tetszik provokatív felvetésekkel igyekeztünk serkenteni a továbbgondolást – reményeink szerint ez nem ment a szakmai korrektség rovására. Azt gondoljuk, hogy az innovációs gazdaság és társadalom, a vertikálisan és horizontálisan is egymásba ágyazódó hálózatok, a kieleázódó fenntarthatósági kihívások és a globalizáció korában a komplex versenyképességet célzó lépések rendkívüli mértékben fontossá válnak. Ebben a megközelítésben próbáltuk összefoglalni gondolatainkat a kérdéskörrel, és – korlátozott mértékben – néhány saját vizsgálattal is alátámasztani, megindokolni. Ha sikerül mindezek kapcsán előremutató, élénk és termékeny gondolatokat keltő vitát is kiváltani, akkor célunkat elértük...

Az EU-tagországok mezőnyében vizsgálva a versenyképesség társadalmi vonatkozású összetevőit azt látjuk, hogy *Magyarország* a többi újabban csatlakozott tagországgal azonos kategóriába (klaszterbe) esik, amelynek eufemisztikus elnevezése „Kelet-Közép-Európa”, másként *gyenge versenyképességű* csoport (a faktoranalízissel kialakított, komplex versenyképességi mutató - F1 - extrém alacsony értéke miatt). A tagországok három klaszterre oszlása (versenyképesek – követők – gyengék) alátámasztja az ún. „többsebesebb EU” elmélet valós alapját, és azt is, hogy Magyarország felzárkózása a fejlettebb EU-tagokhoz még messze van – dacára minden ellenkező híresztelésnek. A vizsgálat alapján egyértelmű, hogy az országok versenyképességének alakulásában a *társadalmi értékrendi, valamint gazdasági (üzleti és non-business) jellemzők* egyaránt fontos szerepet játszanak. Ennél fogva, amennyiben Magyarország *fenntartható versenyképességi felzárkózását* az innovációs gazdaság korában komolyan gondoljuk, akkor:

- egyrészt tévúton járunk, ha csak kizárólag az üzleti szektorra, főleg ha csak a GDP-mutatóra koncentrálnunk, mert gyakorlatilag *semmit sem tettünk még a társadalmi innovációk terén* a felzárkózás érdekében

- másrészt jelentős erőfeszítéseket kellene tennünk a történelmi múltból magunkkal cipelt *társadalmi kultúránk* „*europaizálása*” terén – lásd: együttműködési készség és öngondoskodás iránti hajlam jelentős növelése, a hatalmi függőség (paternalizmus) csökkentése
- harmadrészt meg kellene reformálnunk *közzszolgáltató intézményrendszerünk* (egészségügy, oktatás – képzés, innovációs rendszer) működési modelljeit, mert jelentősen elmaradnak a versenyképes országok színvonalától.

Csak ebben az esetben számíthatnánk arra, hogy társadalmunk és intézményrendszerünk relatív fejletlensége (versenyképtelensége) nem fogja vissza az ország GDP-mutatójának megfelelő növekedését, amely - mint *Porter* óta tudjuk – a népesség egészének jólétét csak akkor szolgálja, ha a „játékszabályok” azt a lehető legszélesebb körben terítik.

Ezek a kihívások új megvilágításba helyezik a *társadalmi marketing makro- és mikroszintű teendőit*, mert pontosan rámutatnak azokra a nem üzleti területekre, ahol *halaszthatatlan feladat lenne átfogó és intenzív fejlesztési programok* megtervezése, ezekhez központi és helyi *források hozzárendelése* és a programok hosszú távú *szakszerű megvalósítása*. Ezek elmaradása és kizárólag csak az üzleti, ezen belül pedig a technikai jellegű vonatkozásokra fókuszálás esetén előállhat hazánk kapcsán az a helyzet, hogy az *innovációs gazdaság kihívásaival* szemben úgy állunk majd, mint az „Európa beteg embereként” aposztrofált egykori Szovjetunió anno: „talpig fégyverben, de mezít-láb!” Amely szituációnak a végkifejletét a történelemből már ismerjük...

Irodalomjegyzék

DINYA LÁSZLÓ ET AL.: *Nonbusiness marketing és menedzsment*. KJK-Kerszöv Könyvkiadó, 2004. Budapest, ISBN 963 224 787 6. 1–416. pp.

DINYA L.: *Nonbusiness innovációk és versenyképesség*. EMOK XXI. Konferenciája, tanulmánykötet, ISBN 978-963-313-189-3. Budapest – BMGE, 2015. aug. 27–28., 417–430. pp.

EUROSTAT: *GDP per capita, consumption per capita and price level indices*. Web: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/GDP_per_capita_consumption_per_capita_and_price_level_indices, letöltés: 2018. 04. 25.

PORTER, MICHAEL: *Competitiveness at the Crossroads*. Web: http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/Russia_Competitiveness_Crossroads_-_Dec2007_2423559d-9d53-4b95-b206-8d6208f851a.pdf, letöltés: 2018.03.20.

SERRAT, OLIVIER: *The Future of Social Marketing*. „Knowledge Solutions”, No. 73, Asian Development Bank – Manila, 2010. 1–10. pp.

THE ECONOMIST: *The countries where politically connected businessmen are most likely to prosper*. March 15th 2014, Web: <http://www.economist.com/news/international/21599041-countries-where-politically-connected-businessmen-are-most-likely-prosper-planet>, letöltés: 2017. 08. 25.

WORLD ECONOMIC FORUM: *The Global Competitiveness Report - 2016–2017*. WEF, ISBN-13: 978-1-944835-04-0. 1–400. pp.

WORLD VALUES SURVEY ASSOCIATION: *WVS Longitudinal files 1981 – 2014*. Web: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp>, letöltés: 2018. 03. 05.